Stavitel mostů na zemi Karel Floss

Letní filosofická škola a duch světového étosu v Čechách a na Moravě

Otakar Bureš

V předchozím čísle *Tvůrčího života* představil Pavel Floss osobnost Hanse Künga, a především jeho projekt světového étosu, usilujícího o náboženský smír a vytvoření společné etické základny jak věřících, tak nevěřících, na níž by měla být ustavena společnost planetárního míru a spolupráce. Dovolte mi navázat a pozastavit se u osobnosti a díla hluboce nábožensky prožívajícího a sociálně citlivého filosofa a pedagoga Karla Flosse, který má hlavní zásluhu na uvedení myšlenky světového étosu do českého, moravského a slovenského prostředí. Nejzřejměji tuto ideu ztělesňuje Letní filosofická škola, kterou založil a jíž budu věnovat zvláštní pozornost.

Karel Floss se narodil roku 1926 v Hodoníně, ale brzy poté se se svými rodiči přestěhoval do Olomouce. Poznal zde své první přátele (například malíře Radoslava Kutru) a učitele, kteří ho navždy ovlivnili (například literární historik Oldřich Králík, sociolog a filosof Josef Ludvík Fischer, teolog a dominikán Metoděj Habáň). V Olomouci se také narodil jeho mladší bratr Pavel, komeniolog, filosof a historik. Hanácká metropole přirostla hodonínskému rodákovi natrvalo k srdci – v jednom ze svých sonetů později napíše: „Mám Olomouc jak Dante Florencii."

Karel Floss. (Všechny fotografie pocházejí z archivu Letní filosofické školy.)

Největší hrůzy, které v mládí zakusila Flossova generace – nacistická zvůle s jejími koncentračními a vyhlazovacími tábory a bojové fronty světové války –, se ho až na vzájemné ostřelování z Olomouce se stahujících německých vojsk a osvobozující sovětské armády naštěstí bezprostředně nedotkly. O to větší zkušeností pro něj bylo hlídání zajatých německých vojáků se zbraní v ruce, jímž byli studenti posledního ročníku gymnázia pověřeni. Byla to jistě i cenná škola soucitu a úvah nad osudy a vinou jednotlivce, vždyť mnozí z německých i sovětských vojáků byli jeho vrstevníky.

Tíže doby však nemohla u mladého studenta utišit hlad po poznání a vědění. Už jako středoškolák se na hřebeni Moravskoslezských Beskyd účastnil tzv. Akademických týdnů, organizovaných zmíněným Metodějem Habáněm, a se znovuotevřením vysokých škol mohl začít univerzitní studia klasické a slovanské filologie a filosofie v Brně a v Olomouci. V roce 1948 vstoupil do dominikánského řádu a chystal se na studia na Papežskou univerzitu svatého Tomáše Akvinského (Angelicum) v Římě. Mezitím však byly v roce 1950 v rámci tzv. akce K v Československu zlikvidovány mužské řeholní řády a mladý dominikán byl spolu s dalšími řeholníky internován v bývalém broumovském klášteře. Těžce tam onemocněl, jak sám říká, „naprosto ztratil chuť k životu". Po šťastném zotavení byl nuceně nasazen u Pomocných technických praporů a strávil na Slovensku touto těžkou fyzickou prací (oficiálně vojenskou službou) tři léta.

Po této „převýchovné" anabázi se ani v následujících letech a dekádách nemohl plně vě-

Rozmlouvající účastníci Letní filosofické školy, obklopení zelení.

novat práci takříkajíc „podle svých schopností a podle svých potřeb". Vystřídal postupně několik profesí, živil se mj. jako knihovník v zemědělském výzkumu, překladatel a informatik. Jeho minulost i aktuální aktivity ho několikrát vystavily novým represím. Byl sledován, roku 1961 opět zatčen, ale brzy propuštěn. Následně si na něm Státní bezpečnost vynucovala spolupráci, k níž se ovšem nikdy nezavázal.

Přece mu však postupné politické uvolnění a kulturní i sociální vzmach „zlatých šedesátých" otevřely nevídané možnosti angažovat se ve věcech teologických i filosofických (iniciativy, diskuze, práce na překladech atd.). Mezi tyto aktivity patřila například účast na Ekumenickém semináři v pražských Jirchářích. Ten byl založen v roce 1963 z iniciativy Flossových přátel Ladislava Hejdánka, Jiřího Němce a Václava Freie a zaštítěn evangelickým teologem Josefem Luklem Hromádkou a stal se součástí širšího dialogu křesťanů a marxistů (přičemž druhé zmíněné reprezentovaly zejména osobnosti jako Milan Machovec, Robert Kalivoda, Egon Bondy a Vítězslav Gardavský). Dialog se rozvíjel nejen v Čechách a na Moravě, ale překročil i hranice železné opony a zapojili se do něj třeba i Erich Fromm či Ernst Bloch. O aktuálnosti mnoha jeho momentů, jako je přetrvávající potřeba společného úsilí o emancipaci člověka ve sféře materiální i duchovní, svědčí před několika lety vydaný sborník *Proměny marxisticko-křesťanského dialogu v Československu* (Praha: Filosofia 2017), do něhož Karel Floss přispěl a který vzešel z konference na stejné téma, jíž se zúčastnil spolu s dalším pamětníkem a aktérem marxisticko-křesťanského dialogu, evangelíkem Jakubem S. Trojanem.

Stěžejní inspirací a duchovní oporou se v duchovní atmosféře šedesátých let stal pro Flosse a další katolíky Druhý vatikánský koncil, konaný v letech 1962–1965. Podnětné pro něj bylo zejména jeho zdůraznění úsilí katolické církve o sociální spravedlnost a nové promýšlení jejího sebepochopení (to mělo důsledky jak v jisté liberalizaci její autoritativní struktury, například ohledně postavení laiků, tak v nových možnostech ekumenismu). Pro ilustraci – v jednom

Diskuze Letní filosofické školy ve vnitřních prostorách.

z koncilových dokumentů *Gaudium et spes* (Radost a naděje) čteme stále více než aktuální apel na vzájemnost a solidaritu se všemi bližními: „… ať je to ode všech opuštěný starý člověk, ať nespravedlivě přehlížený pracující cizinec, ať vyhnanec, ať nemanželské dítě nezaslouženě trpící za hřích, kterého se nedopustilo, ať hladovějící, který se dovolává našeho svědomí a připomíná tím slova Páně: ‚Cokoli jste udělali pro jednoho z těchto mých nejposlednějších bratří, pro mne jste udělali,' (Mt 25:40)."

Důsledkem živého dění v církvi byl v uvolněných kulturních a politických podmínkách Československa například vznik Díla koncilové obnovy v roce 1968. Tato iniciativa, jíž se účastnil také Karel Floss, usilovala sdružit duchovní i laiky ke společné práci na obnově církve v duchu koncilu. Výrazně ji reprezentoval již zmíněný Flossův přítel – a klíčová postava svobodného intelektuálního dění u nás – Jiří Němec (v tomto kontextu stojí za to připomenout, že právě Němec v 60. letech připravil významný sborník *Křesťanství dnes).* Tato iniciativa, tak jako mnohé jiné, vzala za své s nástupem normalizace.

Předtím však měl Floss možnost v roce 1967 podniknout služební cestu (byl zaměstnán v zemědělském výzkumu) do Holandska, kde se setkal například s významným belgickým teologem Pietem Schoonenbergem a se spolupracovníkem Edwarda Schillebeeckxe Markem Schoofem, jehož knihu o vývoji moderní římskokatolické teologie následně přeložil (její náklad byl však v roce 1971 z velké části rozmetán; poté vyšla znovu v roce 2004 pod názvem *Aggiornamento na prahu 3. tisíciletí? Vývoj moderní katolické teologie*). Roku 1969 obhájil u profesora J. L. Fischera na Palackého univerzitě disertační práci *Čas, dějinnost a Aurelius Augustinus*. Než se hranice opět pevně uzavřely, navázal ještě v roce 1969 během cesty po stopách J. A. Komenského v Belgii, Holandsku a Německu kontakty s teology na univerzitě v Tübingenu, s Josephem Ratzingerem, pozdějším papežem Benediktem XVI., a zprostředkovaně též s Hansem Küngem.

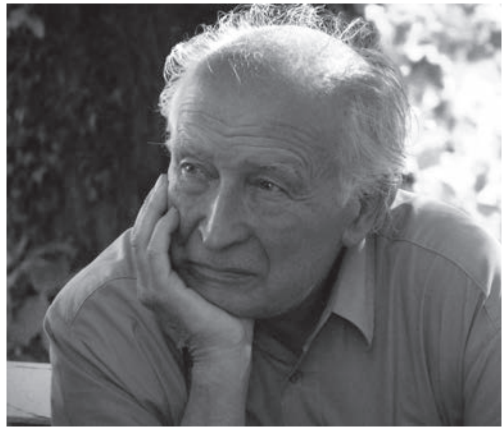
Po pádu demokratizačního úsilí v Československu byl Karel Floss v období normalizace nucen čelit obtěžování nomenklaturními kádry a staronovým omezením ve své činnosti a tvor-

bě. Významnými se nejen pro něj, ale pro celou řadu lidí, kteří – ačkoli byli různých světonázorů – bažili po svobodném myšlení a střetávání se v dialogu, staly bytové semináře. Ty navštěvoval v Praze a sám je spolu s bratrem Pavlem pořádal od 60. let v Olomouci. Účastnil se také komeniologických kolokvií, která v Uherském Brodě pořádal od roku 1971 právě jeho bratr, vedoucí komeniologického oddělení tamního Muzea J. A. Komenského. Listopadové a prosincové události roku 1989 prožil Karel Floss v Olomouci, kde mu zaplněné Horní náměstí vzdalo po jeho proslovu hold skandováním: „Ať žije filosof!"

Na počátku devadesátých let se v belgické Lovani poprvé osobně setkal s Hansem Küngem, od něhož obdržel jeho právě vydané dílo s názvem *Projekt Weltethos*. Spolu s Břetislavem Horynou je pak přeložili pod názvem *Světový étos: projekt* (Zlín: Archa 1992), stejně jako později jeho pokračování – *Světový étos pro politiku a hospodářství* (Praha: Vyšehrad 2000). Během roku 1990 začal učit na filozofické fakultě v Olomouci, kde se svým bratrem a dalšími osobnostmi, kterým se otevřely nové, dříve zapovězené možnosti, obnovili katedru filosofie, kde pořádali Olomoucké filosofické týdny (Hebdomades philosophicae Olomucenses) a iniciovali i celouniverzitní aktivity tzv. Rotundy, pokoušející se v interdisciplinárním rámci promýšlet smysl ideje univerzity.

Karel Floss se věren svému étosu angažoval v 90. letech i v politickém životě jako člen České strany sociálně demokratické. Ve straně spoluzakládal její křesťansko-sociální platformu (a je signatářem jejího obnovení roku 2009) s vírou, že „nebude konec lidských běd, dokud nespadne v jedno politická moc a láska k moudrosti". Za ČSSD byl roku 1996 zvolen do nově vzniklého Senátu Parlamentu ČR. Mandát po uplynutí prvního dvouletého období dále neobhajoval, aby se mohl plně věnovat pedagogické činnosti. Osud strany, která postupně částečně či zcela opustila své socialistické, demokratizační a solidární hodnoty, nese velmi tíživě.

Vraťme se však ještě do poloviny 80. let, kdy si Karel Floss s manželkou Irenou pořídili domek v Sázavě, v městečku, kde na ostrohu nad stejnojmennou řekou vznikl čtvrtý klášter

„Hanácká metropole přirostla hodonínskému rodákovi natrvalo k srdci – v jednom ze svých sonetů později napíše: ‚Mám Olomouc jak Dante Florencii.'"

v Čechách. Jeho prvním opatem se stal údajně sv. Prokop, který žil na počátku 11. století a zemřel zde v roce 1053 (rok před schizmatem církve na katolickou a ortodoxní část). V krásném a duchovním prostředí Sázavy, napájeném i prokopským odkazem, začali Flossovi již od konce 80. let konat setkání navazující na zmíněné Akademické týdny, Ekumenický seminář v Jirchářích, a především na bytové filosofické semináře. Za pomoci okruhu přátel a spolupracovníků bylo manžely Flossovými založeno Vzdělávací a ekologické centrum Prokopios. Zájem o myšlenku a aktivity světového étosu vedl ke vzájemné spolupráci, a proto bylo v roce 1998 sázavské centrum přejmenováno na Nadaci Světový Étos – Centrum Prokopios. Nadace si vetkla do štítu tři hlavní cíle: mezikulturní a mezináboženské vzdělávání a bádání, spolupráci v hledání synergie filosofie, teologie, vědy a umění a pravidelné soubytí a soužití jako katalyzátor duchovního růstu. Tyto intence vykrystalizovaly v organizaci každoroční Letní filosofické školy, poprvé pořádané v roce 1991.

Zásadní inspirace Letní filosofické školy (LFŠ) vychází z – Karlem Flossem často připomínaného – Platonova *Sedmého listu*, kde se pojednává o filosofickém „soubytí" (συνουσία) a „soužití" (συζῆν), které se na LFŠ naplňuje v komunitní povaze společného pobytu, diskuzí a přednášek. Účastníci LFŠ – mladí lidé ve společenství

Karel Floss v dialogu s mladšími přáteli.

svých učitelů a dalších přátel – vždy dopoledne fyzicky pracují ve prospěch místa konání, tedy obce či fary, a to v duchu benediktinského hesla „ora et labora“ (modli se a pracuj). Odpoledne a večer se pak věnují přednáškám, diskuzím a dalším činnostem. Jak píše jeden ze současných organizátorů LFŠ, Jiří Motl, ve sborníku, který byl letos vydán při příležitosti jejího 30. ročníku: „… LFŠ měla od počátku za cíl rozvíjet nejen odborné znalosti a dovednosti, ale také vztahy, hodnoty i spiritualitu posluchačů. Proto program LFŠ obsahuje i práci, sport, umění, meditaci, [večerní] oheň aj. I v rámci přednášek je prostor pro vystoupení méně akademická, ale např. více duchovní, nebo společensky angažovaná.“ Mnoho let také probíhala v Sázavě paralelně sesterská Škola vidění, založená Flossovým dlouholetým přítelem a spolupracovníkem, malířem Radoslavem Kutrou (1925–2020), nyní dále vedená jeho žačkami ze skupiny Experiment 2.

Osobně oceňuji na LFŠ zvláště její pluralitní a ekumenický charakter, atmosféru tolerance a naslouchání, mnohorozměrnost a vrstevnatost celého pobytu, jehož délka se obvykle blíží dvěma týdnům. Jak jsem napsal ve zmíněném sborníku, významné a dlouhodobé celospolečenské přínosy LFŠ se manifestují nejen v rozvoji vědění, ale i ve výchově k demokracii, tvorbě nezištných mezilidských vztahů a kultivaci postojů k odlišnosti a rozdílům druhých. Úmyslně zde ze stovek jmen osobností, které na LFŠ vystoupily, nikoho nejmenuji, protože by to bylo nespravedlivé vůči mnoha dalším, které bych musel opomenout. Podstatné je, že v kontextu stovek přednášek z oblasti filosofie, vědy, umění, politiky a náboženství nastalo kultivující myšlenkové objevování a duchovní prohlubování u nespočtu účastníků, navázala se mnohá přátelství a došlo k ještě většímu počtu podnětných setkání.

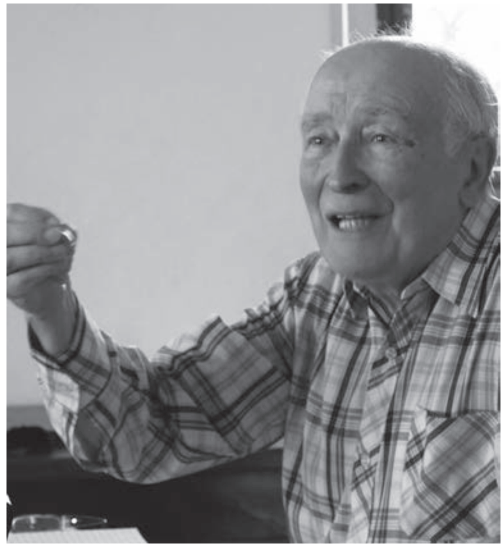
Karel a Irena Flossovi se se svými spolupracovníky přestali podílet na organizaci LFŠ v roce 2012. Tehdy se – po znemožnění pokračovat v místě sázavského genia loci – chopili organizace LFŠ Flossovi žáci a jeho bratr Pavel a přenesli LFŠ do Dubu nad Moravou. Odtud se roku 2018 stěhovala do pohostinného prostředí v malebném podhůří Jeseníků – do Velkých Losin, kde se na počátku července 2020 konal její jubilejní 30. ročník.

Karel Floss přednesl během třiceti let na Letní filosofické škole přes třicet přednášek a vedl mnoho seminářů. Tak jako v celém svém díle se v nich obvykle obrací k metafyzice, a to zvláště

v tématu triadistické metafyziky, již nalézá v heterogenní tradici myslitelů od Aurelia Augustina přes J. A. Komenského po Ch. S. Peirce či bamberskou trinitární školu, ale i v teologii osvobození. Trinitární pojetí struktury skutečnosti podle něj představuje řešení otázky dějinného vývoje i problému jednoty a mnohosti, přičemž klíč nachází mj. v neesenciálně chápaném myšlení Tomáše Akvinského (který se podle něj vymyká Heideggerově kritice dějin metafyziky jako zapomenutosti na bytí). Nedogmatické a nefundamentalistické křesťanství v jeho pojetí nalézá na první pohled překvapivě společnou bázi se strukturalismem jeho učitele J. L. Fischera, stejně jako s myšlením nevázaného a ideově odvážného básníka a filosofa Egona Bondyho. Ostatně příznačný je název Flossovy poslední knihy *Dávné inspirace a nové výzvy*, kterou tvoří výběr z jeho esejí a studií.

Ani na prahu pětadevadesátých narozenin nepřestává být Karel Floss zúčastněným pozorovatelem a komentátorem aktuálního společenského dění. Cení si například progresivních tendencí současného pontifikátu papeže Františka. V nedávné době ho oslovila například i četba děl Michela Houellebecqa. V recenzi na jeho román *Podvolení* s odkazem na postavu rektora-konvertity upozorňuje na pozoruhodné spojnice mezi formulacemi této literární postavy a závěry Hanse Künga, které se stýkají v názoru na scestnost chalkedonského koncilu, který roku 451 přijal závěr o dvou přirozenostech v Božím Synu. Přitom je jim také společný zájem o situaci islámu, který se této údajně „neblahé cestě" vyhnul a díky absenci odcizující dogmatiky může nabízet živý způsob víry pro zmatenou současnost. To představuje zásadní výzvy pro křesťana postmoderní doby.

Některé Flossovy myšlenky a spekulace se nám mohou zdát tu více, tu méně vzdálené. Ale tyto rozdíly, rozpory a propasti napříč obory, světonázory a generacemi jsou při bližším seznámení se s osobou a dílem tohoto hlubokomyslného učitele, přívětivého svědka i angažovaného aktéra mnoha sociálních i duchovních zápasů rychle překonávány. Ne nadarmo je přezdíván stavitelem mostů.

„Listopadové a prosincové události roku 1989 prožil Karel Floss v Olomouci, kde mu zaplněné Horní náměstí vzdalo po jeho proslovu hold skandováním: ‚Ať žije filosof!'"

P. S.: Pro zájemce o myšlení a osobnost Karla Flosse mohu k další četbě doporučit životopisnou knihu rozhovorů, které s ním vedla básnířka a filoložka Sylva Fischerová: *Bůh vždycky zatřese stavbou* (Praha: Vyšehrad 2011; název knihy odkazuje na koncept Flossova přítele Vladimíra Neuwirtha, pro něhož „otřásání" bylo zvratem v životě člověka či v dějinách, v nichž se otevírají transcendenci). Filosof Floss je také klíčovou postavou dokumentárního filmu Heleny Všetečkové *Všichni mají pravdu? Karel Floss a ti druzí*.

Závěrem si dovolím vyslovit přání, ať v roce 2021 Letní filosofická škola proběhne v klasickém formátu v prvních dvou červencových týdnech a ať se tam s manžely Flossovými budeme moci sejít. Srdečně vás tam zveme!

Více zde: https://letnifilosofickaskola.webnode.cz/